

De ontaarde mens

*In den beginne was er chaos.
De mens kwam en gaf aan alles
een naam en een categorie
en hij had het gevoel dat de
dingen een plaats hadden.
De mens kwam en zag een
hemelse wereld boven zich en
noemde het God's Koninkrijk
en hij had het gevoel dat hij het
onzichtbare begreep.
De mens kwam en gaf aan wat
goed en wat kwaad was
en hij had het gevoel dat hij een
richting had.
De mens kwam en deelde de
ruimte tussen hemel en aarde op
in menselijke maten
en hij had het gevoel dat hij thuis
was op deze aarde.*

Robert Kromhof

De wereld is veel te gecompliceerd om met ons beperkte menselijke brein te kunnen bevatten. De mens heeft zolang hij op aarde is de complexiteit van de wereld extreem vereenvoudigd tot een simpel wereldbeeld dat hij kon begrijpen. In de twintigste eeuw beseft men langzamerhand dat alles waarin men gelooft mensenwerk is, want voor de mens op aarde was hadden de dingen geen naam, waren er geen goden, betekende goed en kwaad niets en was de ruimte niet ingedeeld naar de behoefte van de mens. De zekerheid die het vereenvoudigde beeld van de wereld aan de mens

eeuwenlang gegeven heeft, neemt af: de wetenschap begint in te zien dat zij nooit de dingen werkelijk zal kennen, kerken lopen leeg, oorlogen zijn niet te voorkomen door ze als kwaad te bestempelen en men voelt zich niet meer thuis in de gebouwde omgeving.

De vraag is of het ons lukt een hernieuwd en vitaal beeld van de wereld te creëren dat de mens zijn zekerheid geeft en hem weer het gevoel geeft grip op de aarde te hebben. Of glijdt de mens langzaam in een periode van ontaarding?

Het begrip ontaarding wordt verduidelijkt door het aspect "de mens en zijn omgeving" nader te bekijken. Dit aspect laat heel concreet zien hoe de mensheid van begin af aan bezig is geweest om grip te krijgen op de wereld. De eerste mens was overgeleverd aan zijn omgeving; de onaangetaste natuur was in zijn ogen chaotisch en meedogenloos en daardoor voor hem angstaanjagend.

Eeuwenlang heeft hij tegen de "wilde" natuur gevochten, hetgeen zichtbaar geworden is in alle uithoeken van de wereld. De mens heeft de natuur vereenvoudigd tot agrarische landschappen, gecultiveerde bossen en plekken voor zichzelf, de dorpen en steden, waaruit de natuur min of meer verbannen is. De mens heeft de natuur aangepast aan zijn vereenvoudigd mensbeeld en daarmee heeft hij de omgeving onder controle gekregen.

De mens heeft de natuur aangepast door zijn omgeving te *begrenzen*, te *simplificeren* en door zijn omgeving hiërarchisch te *structureren*.

Begrenzen

Niet het verwijderen van grenzen geeft vrijheid aan de mens, maar juist het stellen van grenzen. Het eerste

wat de mens of dier deed was zijn territorium afbakenen en met deze daad creëerde hij *zijn* stuk grond, een plek op aarde waar hij de baas was. Op het stuk grond bouwde hij een hut, die nog nauwere grenzen had, maar waarin hij zijn totale vrijheid kreeg. Zijn hut werd voor hem het centrum van de wereld, waar hij geheel vrij was in zijn doen en laten.

De grenzeloze ruimte krijgt dan pas betekenis voor de mens als er grenzen gesteld worden; of het nu om een slaapkamer, marktplein of auto gaat; het zijn de grenzen die de ruimte laten ontstaan. De mens voelt zich pas vrij als hij de onbegrensde ruimte tussen hemel en aarde opdeelt in kleinere ruimten, afgestemd op zijn behoefte.

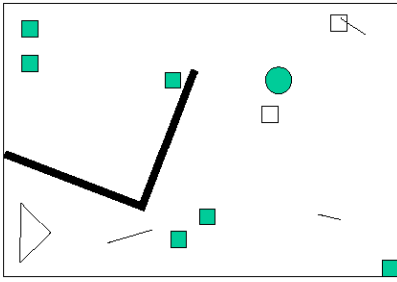
Simplificeren

De onaangetaste natuur was in de ogen van de mens chaotisch en veelvormig. Het bouwen van de mens is in zijn essentie een herhaling van gelijkvormige elementen. En zo werd de chaos van de natuur door middel van het bouwen omgevormd tot regelmaat; en veelvormig van de natuur werd eenvormig.

Een andere manier van simplificeren is de toepassing van eenvoudige vormen.

Hoe eenvoudiger de vormen om de mens heen zijn, hoe sneller hij grip heeft op zijn omgeving. Dit is ook de reden waarom de mensheid altijd een grote voorkeur heeft gehad voor simpele vormen zoals de rechte lijn, het vierkant, de rechthoek, de cirkel. Deze vormen worden veelvuldig gebruikt in de huidige en de oude architectuur.

Het simplificeren van de omgeving kan dus bereikt worden door zowel herhaling van gelijke vormen als door toepassing van eenvoudige vormen.

Figuur 1: Geen hiërarchische structuur: chaos

Hiërarchisch structureren

In tegenstelling tot chaos (zie figuur 1) waarin de mens geen enkele structuur kan waarnemen, is hiërarchie een structurering van elementen in relatie tot belangrijkheid.

Hiërarchie werkt door het gestructureerd positioneren van de elementen in een herkenbaar verband (zie figuur 2). Maar twee verschillende hiërarchische structuren van dezelfde waarde (zie figuur 3) kunnen net zo verwarrend zijn als geen structuur.

De mens heeft een omgeving nodig die een hiërarchische opbouw heeft zodat hij zich kan oriënteren. Als zijn omgeving geen hiërarchische structuur bevat, voelt hij zich verloren. Hij kan in een structureloze omgeving geen richting bepalen en zal verdwalen.

De drie bovengenoemde universele principes geven de mens grip op zijn omgeving, waarbij van belang is dat deze principes niet tot in het extreme worden doorgevoerd want:

- te ver doorgevoerde begrenzing maakt onvrij,
- te ver doorgevoerde simplificatie leidt tot monotonie,
- te ver doorgevoerde hiërarchie dwingt mensen in één richting,

De drie universele principes moeten een omgeving creëren, die de acties van de mens min of meer moeiteloos ondersteunen.

Een voorbeeld

De drie universele principes worden zichtbaar in het voorbeeld "het autowegennet".

Begrenzen:

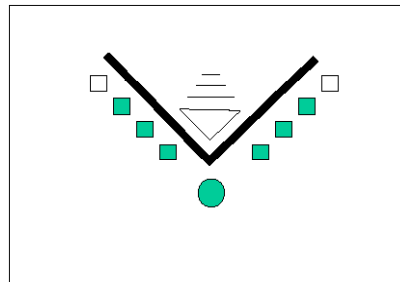
- de lijn midden op de autoweg is een begrenzing die vrijheid geeft voor de automobilisten.

Simplificeren:

- de witte strepen, de stoplichten, de verkeersborden, de vangrail, lantarenpalen zijn herhalingen van eenvoudige en gelijkvormige elementen; tevens is de weg zelf door materiaalgebruik en constante breedte een zeer eenvoudig element.

Hiërarchische structurering:

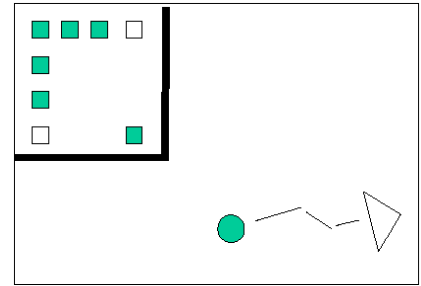
- de belangrijkheid van de wegen is af te lezen door de breedte en het materiaalgebruik van de wegen; met als belangrijkste de autosnelweg van asfalt tot en met de minst belangrijkste een zandpad voor éénrichtingsverkeer.

Figuur 2: Hiërarchische structuren:
- grootste element centraal plaatsen,
- groeperen van dezelfde elementen die zich schikken aan grootste element,
- symmetrie

Conclusie

De technologie is door de eeuwen heen tot volle bloei gekomen: de technologie reikte de mens op een hele concrete manier middelen aan om beter grip te krijgen op de wereld. We hebben door de technologie vleugels gekregen, ogen gekregen die kijken over de gehele wereld en we kunnen contact maken met iedereen zonder uit onze stoel te hoeven komen. Vliegtuigen, tv, internet: het zijn middelen die eeuwen geleden als fantasie terzijde zouden worden geschoven, is nu werkelijkheid geworden. Daarentegen is er geen stijgende lijn in religie, filosofie, moraal of esthetica; elke generatie moet deze opnieuw leven inblazen.

Figuur 3: Hiërarchisch structureren:
- twee concurrerende hiërarchische structuren

De wetenschap, religie, moraal en architectuur zijn allen werkwijzen om de onbegrijpelijke wereld te vereenvoudigen in een begrijpelijke wereld voor de mens. De mens *begrenst*, *simplificeert* en *structureert* de wereld zodanig dat er voor hem een leefbare wereld ontstaat. Dit menselijke beeld van de wereld geeft de mens zijn zekerheid.

In de afgelopen tweeduizend jaar hebben er vele revoluties plaatsgevonden maar de oerbehoefte van de mens om grip te krijgen op de wereld is onveranderd gebleven. Daarom zijn de drie universele principes die afgeleid zijn uit deze oerbehoefte onafhankelijk van esthetica (smaak), cultuur (normen en waarden) en tijd.

Elke generatie moet opnieuw de wereld begrenzen, simplificeren en structureren. Elke generatie moet opnieuw een vitaal beeld van de wereld creëren zodat hij gevoel heeft grip op deze aarde te hebben. Doet hij dat niet, dan zal de hij stuurloos worden, hij verliest het gevoel van vaste grond onder zijn voeten, met andere woorden hij zal ontaarden.

Ir. ir. R. Kromhof is directeur van een architectenbureau, met vestigingen in Maarssen, Rijssen en Doetinchem, dat gespecialiseerd is in het ontwerp en management van bouwprojecten in de sociaal medische sector en de scholenbouw. Hij heeft diverse publicaties op zijn naam.